

סקירת ספרים

The wonder phone in the land of miracles: Mobile telephony in Israel

Akiba A. Cohen, Dafna Lemish, & Amit M. Schejter, Cresskill, NJ: Hampton Press, 2008, 230 pages

ריץ' לינג*

תרגום: יונה קרנץ

The wonder phone in the land of miracles: Mobile telephony in Israel בספרם ("טלפון הפלא בארץ הנסים: הטלפוניה הניידת בישראל") מעניקים לנו כהן, למיש ושכטר פנינה אמתית. רוחב היריעה הוא הדבר הראשון המדהים את הקורא בספר זה, המביא תיעוד רב ערך על אודות השימוש בטלפוניה הסלולרית בישראל. בהעמקה מרשימה, אך לא יתרה, מנתחים המחברים את תולדות הטלפוניה הסלולרית, את הסוגיות הנבחרות של מדיניות התעשייה הטלפונית הסלולרית ואת ההשלכות החברתיות של השימוש בטלפונים ניידים בישראל. חיבורם של כהן, למיש ושכטר ממחיש בפנינו כיצד הפך הטלפון הנייד ממוצר מותרות למכשיר שכדברי אחד המרואיינים "הנו חלק מחיי [...] כלי המשרת אותי, חלק בלתי נפרד ממני" (עמ' 70). הספר מחולק לחמישה חלקים שכל אחד ואחד מהם כולל מספר פרקים. החלקים הם אלה:

1. מבוא: בחלק זה מסרטטים המחברים את קווי המתאר של הנושא תוך כדי דיון במחקרים, בתולדות הטלפון הנייד ובסוגיות מדיניות באשר לתעשיית הטלפוניה הסלולרית;

* ד"ר ריץ' לינג הוא סוציולוג במכון המחקר של Telenor באוסלו, נורווגיה, ומרצה אורח
-richard.ling@telenor.com) IT University of Copenhagen

2. השימוש בטלפון הנייד: בחלק זה יש ניתוח כללי של גישותיהם ושל דרכי התנהגותם של המשתמשים בטלפון הנייד בהקשר המשפחתי, ולבסוף דיון באופן השימוש במכשיר בקרב תלמידי ישיבה ועובדים זרים;
3. הטלפון הנייד בעקבות פיגועי טרור: בחלק זה יש ניתוח של העלייה התלולה בתעבורת השיחות מיד לאחר התרחשות פיגוע טרור, תיאור תפקידו של הטלפון הנייד בשירותי החירום ועיון במשמעותו של המכשיר בעבור הנפגעים ובני משפחותיהם כאחד;
4. הטלפון הנייד ככלי להבניית זהות: בחלק זה יש עיון במישור המגדרי והלאומי;
5. שתי ויניטות: בחלק זה יש תיאור של אופן השימוש בטלפון הנייד בקרב צעירות ערביות ישראליות (מאת היאם חיג'זי-עומרי ורבקה ריב"ק) ובקרב חיילי מילואים (מאת דוד לויץ).

הקריאה בכל אחד ואחד מן החלקים בספר מעניינת ביותר, בין השאר הודות לאבחנות מועילות רבות הזרועות בו לכל אורכו. מבחינה זו, פרקים מסוימים בולטים במיוחד, וככל שהתקדמתי בקריאת הספר קיפלתי "אוזני חמור" בדפים שבהם מצאתי תובנות ייחודיות. על פי מדר זה, הדבר שריתק אותי במיוחד היה הדיון בחלקה של התקשורת הסלולרית במהלך אירועי טרור ובעקבותיהם (חלק 3, פרקים 7, 8, 9). כמעט בכל דף ודף אפשר למצוא תובנה חדשה הראויה ל"אוזן חמור". אכן, לא תהא זו גוזמה לומר שניתוח זה הנו אחת העבודות החשובות ביותר שנכתבו בתחום עד כה.

המחברים משתמשים במגוון טכניקות כדי לעזור לקורא להבין כיצד הציבור הישראלי משתמש בטלפון הסלולרי במהלך אירועים עגומים אלה, והם מתעדים את חשיבותו הבלתי תיאמן של המגע הבין-אישי בעקבותיהם. עבודתם של המחברים חלוצית בכך שהם מתחקים אחרי היקף התעבורה ברשתות התקשורת לאחר פיגוע התאבדות (פרק 7) ומצליחים לעקוב אחר השימוש בפועל בטלפונים סלולריים באזור האירוע (ברדיוס של 2 ק"מ), במרחק מה ממנו (2 עד 10 ק"מ) ובשאר אזורי המדינה. הנתונים מצביעים על עלייה תלולה ביותר בשימוש בטלפונים סלולריים בקרבה המידית למקום הפיגוע ומיד אחרי התרחשותו. עקומת השימוש בטלפונים הסלולריים מתמתנת ככל שמתרחקים ממקום האירוע. בפרק הבא (פרק 8) הקורא לומד כיצד הטלפון הסלולרי משמש להזעקת שירותי ההצלה בפיגוע טרור או במצב חירום אחר ומסייע בארגון ההתנהלות באירועים כאלה. אפשר לראות כיצד הטלפון הסלולרי משנה בהדרגה את מה

שאפשר לכנותו "האקולוגיה החברתית של הפצת מידע": הוא הפך את תגובתנו החברתית לאירועי חירום ולזריזה ולממוקדת יותר מבעבר.

בפרק האחרון של חלק זה בספר (פרק 9) אנו חוזרים לסוגיית משמעותו הרגשית של הטלפון הסלולרי. לעומת פרק 7, שבו היה הדגש במעקב אחר התעבורה ברשת הטלפוניה הניידת, פרק 9 מביא ניתוח איכותני יותר של אופן השימוש של אנשים במכשיר כדי לתקשר עם קרובות פיגוע טרור ושל הדרכים שהם נוקטים כדי להשיג באמצעותו מידע אישי חשוב ביותר כאשר לגורל יקיריהם. הממצאים וניתוחם מדגישים את עוצמת התגובה הרגשית של האנשים לאפשרות ליצור קשר עם יקיריהם ולמידת חדירתו של הטלפון הסלולרי לחיינו והפיכתו ל"חלק בלתי נפרד" מאתנו, כדברי המרואייין המצוטט לעיל.

העבודה בפרקים אלה ייחודית, והיא מרימה תרומה חשובה ביותר לא רק להבנת אופן השימוש שלנו בטלפון הסלולרי אלא גם לאופן ההסתייעות שלנו באמצעי תיווך שונים כדי לשמור על הקשרים החברתיים עם בני משפחתנו ועם חברינו הקרובים. על אופיו החיוני של קשר זה נכתב כבר במחקרים אחרים העוסקים בתקשורת הניידת (Dobashi, 2005; Kim, 2006; Ling, 2008; Matsuda, 2005; Smoreda & Thomas, 2001). תרומה זו של כהן, למיש ושכטר משתלבת היטב בקו מחשבה זה ועוזרת לנו להבין עד כמה, יותר מכל דבר אחר, הטלפון הסלולרי מהווה חפץ אינטימי ממש.

למרבח העניין, נושא הטלפון הסלולרי כחפץ אינטימי עולה גם בחלק האחרון של הספר, ובאופן ספציפי – בוויניטות על אודות השימוש בטלפון הסלולרי בקרב צעירות ערביות ישראליות. בסיפורים אלה מתחקים המחברים אחרי ההחזקה בטלפונים סלולריים בידי צעירות אלה, שפעמים רבות הנה בחזקת "אסורה", ואחרי השימוש שהן עושות במכשיר כדי לנסות לאזן בין האיסורים המוטלים עליהן בבתיהן, בשליטתו המוחלטת של האב, ובין "פרויקטים של אהבה" כפי שכינה אותם (Prøitz 2006). הנשים הצעירות שרואיינו בפרק זה מתארות את המאמצים הנחוששים של ההורים הערביים למנוע מכנותיהם להחזיק טלפון סלולרי ואת מאמצייהן, הנחוששים לא פחות ואולי אף רבי תושייה יותר, להצטייד במכשיר. המתח נוצר כנראה בין רצונן של הצעירות לטפח קשרים רומנטיים ובין נחישותם של ההורים לשמור על בנותיהם מפני מה שהם רואים כהשפעות משחיתות. אנו קוראים על גברים צעירים הרוכשים טלפונים בעבור חברותיהם, על המאמצים העקשניים של הללו להסתיר את המכשירים מהוריהן ועל זעם ההורים בהשמירם את המכשירים, אם הם מגלים אותם ברשות בנותיהם. כל זה מבליט את העובדה שהטלפון הסלולרי איננו חפץ ניטרלי אלא כלי שמיוחסת לו ערכיות תרבותית ורגשית רבת עוצמה.

המדור שבו רצוי היה לפרט מידע איכותני רב יותר הוא זה המוקדש לתלמידי ישיבה (עמ' 98-99). אפשר להבחין בכירור שבעבור אוכלוסייה זו הטלפון הסלולרי טומן בחובו סוגיות אידאולוגיות טעונות עד כדי כך שקיימים טלפונים "כשרים" מיוחדים. מעניין לחשוב על תהליך אימוץ המכשירים האלה בקרב תלמידי ישיבה בהשוואה למאמיני הכנסייה המנוניטית (Mennonite) ולאנשי קהילת האימיש (Amish) בארה"ב (Umble, 2000). עלה בידי המחברים לאסוף מתלמידי ישיבה אלה שורה של שאלונים, והמידע שאלה מספקים לנו כולל תובנות מעניינות באשר לאופן אימוצה של התקשורת הניידת ובאשר לשימוש בה בקרב קבוצה ייחודית זו. יחד עם זאת, מעניין היה ללמוד קצת יותר על אופני השימוש בטלפון הסלולרי בקרב תלמידי ישיבה ועל דרכי ההתמודדות שלהם עם הסוגיות האידאולוגיות וההלכתיות השונות הקשורות בכך.

הטלפון הסלולרי מקדם את התקשורת בין בני האדם, ואחת מהשפעותיו היא הנמכתו של סף פעילות הגומלין ביניהם. את הפוטנציאל הזה אפשר לממש בשיגורם של מסרונים אהבה וביכולתו של המכשיר לאפשר תקשורת המאיימת על יחסי הכוח המסורתיים (Ling & Yttri, 2006). בכוחו של הטלפון הנייד ליידע אותנו שהכול כשורה כאשר מתרחש אירוע חריג ומאיים, ובאותה מידה הוא עלול לבשר לנו דברים שהיינו מעדיפים לא לשמוע. לסיכום, ספר זה הוא בגדר פנינה המהווה תרומה חשובה לתחום, וכך ימשיך להיות גם בעתיד. כהן, למיש ושכטר הם מקור גאוה בעבורנו.

רשימת המקורות

- Dobashi, S. (2005). The gendered use of *keitai* in domestic contexts. In M. Ito, D. Okabe, & M. Matsuda (Eds.), *Personal, portable, pedestrian: Mobile phones in Japanese life*. Cambridge, MA: MIT Press, pp. 219-236.
- Kim, H. (2006). The configurations of social relationships in communication channels: F2F, email, messenger, mobile phone, and SMS. Paper presented at the 2006 ICA Pre-conference on mobile communication. Erfert/Dresden, Germany.
- Ling, R. (2008). The role of mobile communication in the maintenance of the intimate sphere. Paper presented at the 2008 ICA pre-conference on mobile communication. Toronto, Canada.

- Ling, R. & Yttri, B. (2006). Control, emancipation and status: The mobile telephone in teen's parental and peer relationships. In R. Kraut, M. Brynin, & S. Kiesler (Eds.), *Computers, phones and the internet: Domesticating information technology*. Oxford: Oxford University Press, pp. 219-234.
- Matsuda, M. (2005). Mobile communication and selective sociality. In I. Mizuko, D. Okabe, & M. Matsuda (Eds.), *Personal, portable, pedestrian: Mobile phones in Japanese life*. Cambridge/London: MIT Press, pp. 123-142.
- Prøitz, L. (2006). Cute boys or game boys? The embodiment of femininity and masculinity in young Norwegian's text message love-projects. *Fibreculture* (retrieved on October 6, 2006):
http://journal.fibreculture.org/issue6/issue6_proitz.html
- Smoreda, Z. & Thomas, F. (2001). Social networks and residential ICT adoption and use. Paper presented at the *EURESCOM Summit 2001 3G technologies and applications*. Heidelberg, Germany.
- Umble, D. (2000). *Holding the line: The telephone in old order Mennonite and Amish Life*. Baltimore, MI: Johns Hopkins.